

Bijlage 6

‘Beheersplan Stadhuis, Partim Stadsarcheologie Gent’ door M.C. Laleman

Beheersplan Stadhuis

Partim Stadsarcheologie Gent

1.1. Geschiedenis Stadhuis

Onderstaande nota werd opgesteld door Marie Christine Laleman

1.1.1. Ligging en topografie

Het Stadhuis van Gent is een gebouwencomplex dat thans omgeven wordt door de Botermarkt, de Hoogpoort, de Stadhuissteeg en de Poeljemarkt, deze laatste thans als onderdeel van het Emile Braunplein.

Topografisch gezien ontstond het Stadhuiscomplex op de top van de Zandberg, een zandige hoogte van zo'n 15 m boven de zeespiegel. Op basis van archeologisch onderzoek is die top te lokaliseren bij het kruispunt Hoogpoort-Belfortstraat-Botermarkt en niet op het pleintje met het toponiem Zandberg dat op de oostelijke helling naar de Schelde toe gelegen is.

1.1.2. Oudste sporen (tot 10de eeuw)

In de onmiddellijke omgeving komen sporen voor uit de prehistorie, onder meer uit het Neolithicum. De oudste sporen op de Stadhuissite zelf stammen uit de Romeinse tijd. Het meest sprekend is een brandrestengraf van omstreeks 100 dat bij de oostelijke rooilijn van het Stadhuis (kant Botermarkt) werd opgegraven. Mogelijk gaat het niet om een onderdeel van een begraafplaats uit de Romeinse tijd, maar om een bijzetting van een personage met een bijzonder statuut. Her en der werden bij onderzoek ook wat Romeinse archeologica aangetroffen, onder meer in de Stadhuiskeiders aan de Botermarkt-Poeljemarkt. Van waar ze afkomstig zijn of waar de bijhorende nederzettingskern precies te lokaliseren is, is nog niet bekend.

Voorts werden er op verschillende plaatsen op de flanken van de Zandberg restanten gevonden van een laag met vondstenmateriaal uit de 6de-7de eeuw. Mogelijk stonden deze sporen en vondsten in verband met de agrarische activiteiten die toen op de Zandberg plaats vonden en georganiseerd werden vanuit een nog niet gelokaliseerde nederzetting of dorp.

1.1.3. Middeleeuwse bewoning (10de-14de eeuw)

De oudste middeleeuwse sporen uit de onmiddellijke omgeving van het Stadhuis dateren uit de 10de eeuw. Bij de ontwikkeling van Gent, vanaf de portus of handelsnederzetting bij de Schelde, in westelijke richting tot aan en over de Leie, vormde de Hoogpoort één van de belangrijkste assen. Er zijn verschillende aanwijzingen die bewoning in vergankelijke bouwmaterialen zoals hout en leem, of een combinatie van beide suggereren. In een sterk geurbaniseerd, dicht bebouwd stedelijk milieu is het niet evident om daar sporen van terug te vinden, laat staan plattegronden.

In de loop van de 12de eeuw startte de verstening van de private huizen. De oudste stenen huizen hadden een min of meer vierkante structuur en bevonden zich te midden van de oude grote percelen, meestal eigendom van vrije erfgerechtigde families die zich met de internationale lakenhandel hadden weten te profileren. Rondom het Stadhuis werden verscheidene van die huisplattegronden gedocumenteerd. Mogelijk bevond er zich ook een dergelijke huisstructuur in het Stadhuisblok. Bij de verdere evolutie van die erfachtige domeinen, meestal opsplitsingen of verkavelingen binnen dezelfde families, ontstonden natuurstenen huizen aan de rooilijn van de Hoogpoort. Benedenverdiepingen van dergelijke huizen in Doornikse kalkzandsteen werden teruggevonden in de kelderverdiepingen van het Stadhuis. Daar werden onder meer de Stenen S63, S64 en S65 geregistreerd en geïnventariseerd (Steneninventaris Stadsarcheologie Gent). Aan de hoek van de Hoogpoort en de Stadhuissteeg werden de bouwdelen van een bakstenen laatmiddeleeuws stadshuis, geregistreerd als S61, op plan vastgelegd. Wellicht waren dit niet de enige middeleeuwse stadshuizen binnen het huidige Stadhuiscomplex. Ook ontbreken nog de inzichten inzake samenhang en chronologie, evenals de koppeling naar geschreven bronnen om ze verder binnen het geheel van de Gentse Stenen en hun link met de Gentse stadsgeschiedenis te kunnen invullen.

Langs de hoofdassen zoals de Hoogpoort ontstonden stenen huizen met een erf en bijgebouwen er omheen. Door de aanwezigheid van die erven, zonder andere grootschalige bebouwing, werd het stadsbeeld gekenmerkt door een zekere openheid. De erven liepen diep door langsheen stegen, zoals langsheen de *Pissteghe* (huidige Stadhuissteeg) en tot aan de *Nuwelsteghe* (later opgenomen in de Poeljemarkt) aan de zuidkant. De Botermarkt was in die (bouw)fase niet meer dan een steeg, wellicht een perceelgrens tussen twee erfachtige familiedomeinen. Plaatselijk kenden hoofdassen als de Hoogpoort een verbreding die in samenhang met de secundaire wegen een soort van kleine pleinen met perspectiefzichten vormde, kenmerk van een uitgekiende laatmiddeleeuwse stadsplanning.

1.1.4. Schepenhuisen, Stadhuis en openbare functies (14de-18de eeuw)

Met de hervorming van het Gentse stadsbestuur, vastgelegd in het Charter van Senlis van 1301, zochten de twee nieuwe schepenbanken, respectievelijk de schepenen van de keure en de schepenen van gedele, een gepaste huisvesting. Daarvoor werden een reeks bestaande panden langsheen de Hoogpoort aangekocht en verbouwd. Aan de Hoogpoort kregen de schepenen van de keure hun vergaderplaats. Voor de schepenen van gedele werd een nieuwe hal opgetrokken langsheen de nieuw gecreëerde *Plaetse* (huidige Botermarkt) dat het officiële stadsplein van Gent of de paradeplaats werd. Die officiële representatieve functie behield de plaats tot op heden. Funderingen van het 14de-eeuwse bakstenen schepenhuis van gedele werden opgegraven op de

Botermarkt, parallel met de bestaande (17de-eeuwse) rooilijn van het Stadhuis. Naast de schepenhuisen onderstreepten ook het schuttershof van Sint-Joris, een Wolhal en het Belfort die alle van in de 14de eeuw de *Plaetse* begrepen, die representatieve functie. Zoals het plein ontstaan is, aan de veldzijde (westelijke zijde) en buiten de portusomwalling van de 9de-10de eeuw sluit dit volkomen aan bij een algemeen in West-Europa vastgestelde middeleeuwse stedelijke ontwikkeling. Dat dit plein, eerder een verbrede straat, niet te vergelijken is met de grote laatmiddeleeuwse marktplaatsen zoals bekend in vele andere steden (onder meer Leper, Brugge, Damme, Oudenaarde, Brussel), heeft te maken met het tijdstip van de ontwikkeling (vermoedelijk kort na 1301) en met de vaststelling dat Gent typologisch al in de middeleeuwen een meerledige grootstad was. De *Plaetse* had in de middeleeuwen geen economische of commerciële functie. Daar waren in Gent andere grote stedelijke pleinen voor.

Even kenmerkend voor die middeleeuwse grootstad was het uit verschillende gebouwen en gebouwoonderdelen opgetrokken Stadhuis. Bovengronds bevindt de oudste kern zich midden het huidige bouwblok. Het gaat om een bakstenen schepenhuis met gevels die kenmerkend zijn voor de laatgotische burgerlijke architectuur uit de 15de eeuw. Op 4 juli 1482 werd de eerste steen gelegd van dit schepenhuis met twee boven elkaar gelegen zalen, thans bekend als de Gemeenteraadszaal en de Collatiezolder of Arsenaalzaal.

Veel imposanter is het schepenhuis van de keure waarvan de bouwwerkzaamheden in 1519 startten en waarvoor het Gentse stadsbestuur een beroep deed op de Brabantse toparchitecten uit die tijd, Domenicus de Waghemakere en Rombout Keldermans. Door de politieke moeilijkheden met keizer Karel V werd dit bouwproject niet voltooid. Twee tekeningen uit de Bijlokecollectie van het STAM tonen hoe het schepenhuis van de keure er afgewerkt zou uitgezien hebben. Pas in de 17de eeuw kreeg het gebouw een afwerking, wat onder meer nog duidelijk is in de in 1636 ingerichte bovenverdieping, thans bekend als de Troonzaal.

In de tweede helft van de 16de eeuw werd een nieuwe kamer ingericht voor de schepenen van de keure. Oorspronkelijk fungeerde die als eetkamer. Later werd ze gebruikt als ledenkamer van de Staten van Vlaanderen. Vandaag is dit bouwdeel vooral bekend door het zogenoemde Oostenrijkse salon. In de volle woelige beeldenstormtijd, in 1580-1582, kwam er langsheen de Hoogpoort, tegen het eerder gerealiseerde schepenhuis van de keure, nog een nieuw bouwvolume tot stand. Initiatiefnemer was stadsontvanger Jan Bollaert, vandaar ook de naam van Bollaertskamer voor dit kenmerkende renaissancegebouw.

Het bakstenen schepenhuis van gedele verdween in de late 16de eeuw voor het nog bestaande hoge monumentale schepenhuis in renaissance-architectuur en met hoofdgevel aan de *Plaetse* (later Botermarkt). De werkzaamheden begonnen in 1594. Aanvankelijk werden de werkzaamheden geleid door Loys Heinderickx (Heindrickx), gezworen metselaar en erfscheider van de stad. Hij leverde plannen, geveltekeningen, details voor het steenhouderswerk, althans voor de eerste twee bouwlagen (bovengronds). In zijn eerste concept was het nieuwe schepenhuis eerder bescheiden. Na de dood van Heinderickx nam Arent van Loo de leiding van de werken over. Begin 17de eeuw werd er een derde bouwlaag toegevoegd en smakte men de hele architectuur op met

decoratie naar de klassieke orden. Na 1604 waren nog verscheidene andere bouwmeesters bij de afwerking betrokken. Bij die bouwwerken werd de rooilijn van de *Plaetse* iets meer naar het westen verlegd. Ook de rooilijn aan de zuidkant wijzigde. De *Nuwelsteghe* en een gedeelte van de bebouwing aan die steeg verdwenen voor een ander tracé met een ruimer openbaar domein, bekend als de Poeljemarkt, dat het concept van het schepenhuis uit de late 16de en het begin van de 17de eeuw beter tot zijn recht liet komen. De oprichting van het nieuwe schepenhuis van gedele en zijn afhankelijkheden gebeurde binnen een nieuwe aflijning en met een plattegrond die afweek van de perceelstructuur van het oudere bouwblok. De nieuwe gevels kregen de nodige zichtruimte vanaf recht getrokken en verbrede aflijningen.

De bebouwing rondom de begin 17de eeuw aangelegde Poeljemarkt was afgestemd op de uitstraling van het hoge monumentale schepenhuis en daaraan ondergeschikt. Dit gold zowel voor de nieuwe private architectuur aan de zuidzijde als voor de officiële gebouwen aan de noordzijde. De witbepleisterde gevel met het driehoekige fronton van de Armenkamer, gesticht in 1531, werd in 1750 gerealiseerd en betekende een aanpassing van de al in 1629 gebouwde Armenkamer, met aanpassing van oudere bebouwing. Het lagere gebouw ten westen van het schepenhuis van gedele kwam er pas in 1880-1881 en werd gerealiseerd naar ontwerp van architect Charles Van Rysselberghe (1850-1920).

In de 17de eeuw en de 18de eeuw kwamen nog een aantal gebouwdelen of wijzigingen tot stand, veelal in opdracht van de Staten van Vlaanderen of voor de administratieve functies van het Stadhuis. Langs de Hoogpoort kwam in 1700-1701 de zogenoemde Conciërgerie tot stand. In feite was het de verbouwing van een middeleeuws gebouw dat al in de 15de eeuw grondig was verbouwd.

1.1.5. Verbouwingen, restauratie en renovatie (19de-20ste eeuw)

Binnen het Stadhuisblok werd ook na de 18de eeuw voortdurend verbouwd, gerenoveerd en/of aangepast. Tot de belangrijkste ingrepen uit de jongste eeuwen, behoren de volgende werkzaamheden. Voor de ontvangst van Napoleon Bonaparte in 1803 kregen enkele zalen zoals de Pacificatiezaal, de kapel van de keure, de Troonzaal en de Arsenaalzaal een grondige verbouwing naar ontwerp van architect Jean Baptiste Pisson (1763-1818). Voor de tweede ontvangst van Napoleon in 1810 ontwierp stadsarchitect Pierre Jean de Boe (1761-1852) een nieuwe buitentrapp en een nieuwe toegang tot de Pacificatiezaal. In 1827 startte een eerste restauratie van het schepenhuis van de keure en van de Bollaertskamer. Stadsarchitect Louis Roelandt had de leiding van de werken. De herstelwerkzaamheden werden later in de 19de eeuw verder gezet onder leiding van de architecten Adolphe Pauli (1820-1895) en Charles Van Rysselberghe (1850-1920). De verbouwingen in de 19de eeuw zijn het best zichtbaar aan de zuidkant (Poeljemarkt) waar in 1880-1882 een tussenvleugel werd gerealiseerd.

De verbouwingen in de 20ste eeuw hadden vooral betrekking op herinrichtingswerken en omvatten binnen in het stadhuiscomplex ook enkele kleinere uitbreidingen.

In 1960 nam het Gentse Stadsbestuur de beslissing om het bouwblok tussen de Korte Ridderstraat en het Stadhuis te slopen en zo het begin 20ste eeuw ontstane Emile Braunplein te vergroten. Na de sloop van de huizen keek het renaissancistische schepenhuis van gedele uit over een open stedelijke ruimte waar het eigenlijk niet meer bij hoorde. Door de kaalslag verdween de eigenheid van de omgevingsarchitectuur en werden wanverhoudingen gecreëerd tussen de grote ruimte en de omliggende bebouwing.

Met de KoBraprojecten of de vernieuwing van de stadspaleinen Korenmarkt en Emile Braunplein met hun omgevende kleine paleinen en straten kreeg het Stadhuis op zijn zuidelijke flank een geheel nieuwe invulling met onder meer de nieuwe Stadshal.

1.1.4. Bibliografie

- Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie Gent, Botermarkt 2, Stadhuis.
- BELDE, G., BRU, M.A., MESTDAGH, B. & VERMEIREN, G., *Archeologisch onderzoek op het Emile Braunplein, Gent (O. VI.)*, in: *Archaeologia Mediaevalis*, Brussel, 2010, nr. 33, p. 13-20.
- BLOCKMANS, F., *De twee opeenvolgende Gentsche portus*, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, Brugge, 1939, nr. 82, p. 52-83.
- BOONE, M., *Het 'Charter van Senlis' (november 1301) voor de Stad Gent. Een stedelijke constitutie in het spanningsveld tussen vorst en stad*, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde*, Gent, 2003, nr. LVII, p. 1-46.
- BRU, M.A., VERMEIREN, G., BELDE, G., HENDRIKS, V., LEFERE, M., MESTDAGH, B., PIETERS, T., VAN HEYMBEECK, E. & HUYLENBROECK, I., *Bouwblokken en paleinen in Gent, archeologisch onderzoek op het Emile Braunplein, de Botermarkt en de Belfortstraat (O.-VI.)*, in: *Archaeologia Mediaevalis*, Namur, 2011, nr. 34, p. 16-23.
- DE CLERCQ, G. & LALEMAN, M.C., *Archeologie van de stedelijke ruimte*, in: BOONE, M. & DENECKERE, G. (red.), *Gent, stad van alle tijden*, Brussel, Gent, 2010, p. 18-49.
- EVERAERT, G., *Opgeknapt, 10 monumenten in de Gentse Kuip en de Expo van 1913*, Gent, 2013.
- GELAUDE, F., *Gent, rivierduinen en dekzanden*, (Erfgoedmemo, nr. 44), Gent, 2010.
- GYSSELING, M., *Gents vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*, Antwerpen, e.a., 1954.
- LALEMAN, M.C. & RAVESCHOT, P., *Inleiding tot de studie van de woonhuizen in Gent. Periode 1100-1300. De kelders*, (Verhandelingen Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België), Brussel, 1991.
- LALEMAN, M.C. & RAVESCHOT, P., *Middeleeuwse bewoning in de Gentse Hoogpoort*, in: *De Leiegouw*, Kortrijk, 1987, jg. 29 nr. 1-2, p. 167-172.
- LALEMAN, M.C. & STOOPS, G., *Emile Braunplein*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent*, Gent, 1996, jg. 20 nr. 3, p. 57-60.

- LALEMAN, M.C. & STOOPS, G., *Emile Braunplein*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent*, Gent, 1996, jg. 20 nr. 4, p. 43-44.
- LALEMAN M.C. & VERMEIREN, G., *Ruimte en bewoning in het centrum van het middeleeuwse Gent*, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis & Oudheidkunde te Gent*, Gent, 2010, nr. 64/1, p. 3-56.
- LALEMAN, M.C., *Enkele aspecten van stedelijke ontwikkeling in Gent: percelen, huizen en bewoners*, in: *Rotterdam Papers*, Rotterdam, 1999, nr. 10, p. 143-153.
- LALEMAN, M.C., *Espaces publics dans les villes flamandes au moyen âge: l'apport de l'archéologie urbaine*, in: BOONE, M. & STABEL, P., (eds.), *Shaping Urban Identity in Late Medieval Europe*, Leuven-Apeldoorn, 2000, p. 26-41.
- LALEMAN, M.C. & STOOPS, G. & THOEN, H., *Botermarkt*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent*, Gent, 1997, jg. 21 nr. 3-4, p. 94-96.
- RAVESCHOT, P., *Botermarkt*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent*, Gent, 1988, jg. 12 nr. 4, p. 39.
- RAVESCHOT, P., *Poeljemarkt, Armenkamer*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent*, Gent, 1985, jg. 9 nr. 3, p. 42.
- RAVESCHOT, P., *Poeljemarkt, Stadhuis*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent*, Gent, 1988, jg. 12 nr. 2, p. 44-45.
- RAVESCHOT, P., *Poeljemarkt, Stadhuis*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent*, Gent, 1988, jg. 12 nr. 4, p. 50.
- RAVESCHOT, P., *Poeljemarkt, Stadhuis*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent*, Gent, 1989, jg. 13 nr. 4, p. 25.
- RAVESCHOT, P., *Poeljemarkt, Stadhuis - Armenkamer*, in: *Stadsarcheologie*, Gent, 1981, jg. 5 nr. 2, p. 38.
- VANDENHOUTE, J., *Gent: middeleeuwse vondsten in de kelders van het Stadhuis*, in: *Archeologie*, Brussel, 1975, nr. 2, p. 84.
- VAN DE WALLE, R., *Gent – Stadhuis*, in: *Archeologie*, Brussel, 1976, nr. 2, p. 89.
- VANMOERKERKE, J., *Prehistorische scherven uit de Sint-Niklaaskerk*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent*, Gent, 1987, jg. 11 nr. 2, p. 43.
- VAN TYGHEM, F., *Het Stadhuis van Gent*, (Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België), Brussel, 1978, 2 delen.
- VERHULST, A., *The origins of towns in the Low Countries and the Pirenne thesis*, in: *Past & Present*, London, 1989, nr. 122, p. 24-28.
- VERHULST, A., *The rise of cities in North-Western Europe*, Cambridge, 1999.
- VERMEIREN, G., BRU, M.A. & LALEMAN, M.C., *Botermarkt-Belfortstraat in Gent (O.-VI.)*, in: *Archaeologia Mediaevalis* 35, Gent, 2012, p. 242-243.

2. Beschrijving en inventaris van de erfgoedelementen

2.1. Inventaris van het archeologisch onderzoek

- (1) Opgravingen Stadhuis door Stadsarcheologie Gent, 1975
- (2) Opgravingen Stadhuis door Stadsarcheologie Gent, 1976
- (3) Opgravingen Stadhuis door Stadsarcheologie Gent, 1985
- (4) Archeologische waarnemingen Botermarkt door Stadsarcheologie Gent, 1989
- (5) Opgravingen Stadhuis, binnentuin 15de-eeuwse vleugel door Stadsarcheologie Gent, 1989
- (6) Opgravingen Botermarkt door Stadsarcheologie Gent, 1997
- (7) Opgravingen Botermarkt door Stadsarcheologie Gent, 2002
- (8) Opgravingen Emile Braunplein en Poeljemarkt door Stadsarcheologie Gent, 2009
- (9) Opgravingen Botermarkt door Stadsarcheologie Gent, 2010-2011
- (10) Opgravingen Hoogpoort-Belfortstraat door Stadsarcheologie Gent, 2011

3. Beschrijving en inventaris van de erfgoedwaarden

3.1. Historische waarde

De historische waarde van het Stadhuisblok omvat verschillende aspecten. Allereerst is er de ligging op de top van Zandberg, een locatie die nauw verbonden is met de stadsontwikkeling van Gent. Door de latere ingrijpende urbanisatie die veel oudere sporen heeft vernietigd, is het belangrijk aandacht te hebben voor de kleinste fragmentarische aanwijzingen uit de prestedelijke tijden en deze in een juiste context te situeren en interpreteren.

In een tweede orde is er de middeleeuwse geschiedenis voorafgaand aan de inplanting van de schepenhuisen, waarvan bekend is dat dit toen al een stevig bewoonde locatie was. Het Stadhuiscomplex is dus geen op zich staand bouwblok maar heeft een geschiedenis die verankerd is in de situatie voor 1300.

Ten derde is de continuïteit van de plek waar Gent sinds de 14de eeuw werd bestuurd, een unicum voor een complexe grote stad. Dat dit daarenboven gebeurde vanuit een bouwkundig complex gegeven waarvan elk onderdeel zowel een eigen geschiedenis heeft en toch verbonden is met het geheel, is een zeer te koesteren (bouw)historische waarde.

3.2. Oudheidkundige (archeologische) waarde

Ondanks de eeuwen bouwgeschiedenis en de talrijke verbouwingen heeft het stadhuisbouwblok sporen en getuigen van zowat elke periode uit zijn geschiedenis en voorgeschiedenis behouden. Zeker voor de periodes vóór de late 15de eeuw gaat het om fragmentaire relictten die alle nauwkeurig dienen te worden gedocumenteerd en geïnterpreteerd.

4. Onderbouwde visie op het toekomstig beheer

4.1. Hoofddoelstellingen

Het Stadhuiscomplex is te beschouwen als een uniek monument met een hoge archeologisch-historische waarde.

Daaruit volgen de volgende voorwaarden:

- (1) Alle ingrepen worden voorafgegaan door een volledig exhaustief archeologisch onderzoek onder leiding van Stadsarcheologie Gent en met opname van alle noodzakelijk voorzieningen in de bestekken conform het Onroerenderfgoeddecreet 2013, zijn uitvoeringsbesluiten en de Code van Goede praktijk op het archeologisch onderzoek. Dit archeologisch onderzoek omvat, afhankelijk van de voorziene ingrepen, zowel opgravingen als muur- en bouwarcheologie. De uitvoering van dit onderzoek omvat eveneens dendrochronologie van alle relevante bouwhout, noodzakelijk omdat de houtconstructies van een uniek monumentencomplex een belangrijke rol vervullen binnen de opbouw van de bouwchronologie in Vlaanderen
- (2) De archeologische bevindingen worden meegenomen in de restauratie- en renovatiewerken en vragen onder meer monumentvriendelijke technieken voor verdere conservering en zo weinig mogelijk ingrepen (beschadigingen) in het historische patrimonium
- (3) Bijzondere archeologische aandacht is noodzakelijk voor alle ingrepen op/in de kelderniveaus, al dan niet met impact in de bodem: daar kan de uitvoering van de werkzaamheden alleen na volledig exhaustief archeologisch onderzoek

5. Manier en tijdstip van opvolging

5.1. Restauratiewerken: eenmalige maatregelen

Voorafgaand aan of geïntegreerd in alle voorziene ingrepen of werken moet exhaustief archeologisch onderzoek voorzien worden.

5.2. Onderhoud erfgoedwaarden: wederkerende maatregelen

Voorafgaandelijke kennisgeving aan en advisering door Stadsarcheologie Gent is noodzakelijk om na te gaan of de onderhoudsvoorzieningen de archeologische erfgoedwaarden niet in het gedrang brengen.